

УДК 373.3.016:811.161.2

Світлана ЛУЦІВ,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) slutsiw@mail.ru

РОЗВИТОК ЛІТЕРАТУРНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ТРВЗ

У статті проаналізовано сутність ТРВЗ-технології, описано засоби розвитку пізнавальних і творчих здібностей у навчальному процесі методами ТРВЗ, описано можливості застосування адаптованих методів ТРВЗ для учнів початкової школи; з'ясовано, що впровадження ТРВЗ у сферу початкової освіти сприяє розв'язанню проблеми щодо їх якісного впливу на зміст, методи та форми організації навчання, які й створюють умови для навчально-виховного процесу початкової школи.

Ключові слова: *початкова освіта, ТРВЗ-технологія, літературні здібності, творчі здібності, прийоми навчання.*

Лит. 8.

Svitlana LUTSIV,

Candidate of Pedagogical Science, Assistant Professor, Department Philological Disciplines and Methods of Their Teaching in Primary School Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) slutsiw@mail.ru

DEVELOPMENT OF LITERARY-CREATIVE ABILITIES OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS MEANS TRVZ

The modernization of the education system in Ukraine, changing its guidelines on child development as individuals, forming intellectual potential and ensure continuous improvement, requires changes in the system of modern elementary education. TRIZ Technology - a new tool for creative thinking adults and children. In this article we aim to analyze and summarize theoretical principles TRIZ use of technology in the classroom for readings of literary and creative abilities of elementary school students.

The nature of TRIZ technology is analyzed, the means of cognitive and creative abilities in the learning process by methods of TRIZ are described, compared TRIZ with technology of developing training, described the possibility of using adapted TRIZ methods for younger students; found that the introduction of TRIZ in primary education contributes to solving the problem of their qualitative influence on the

content, methods and forms of organization of education, and create conditions for the educational process of an elementary school.

Creative imagination and fantasy - important personality. Regular use of creative techniques daydreaming in the classroom readings and class work with elementary school students create all conditions for their imagination, creative thinking, the ability to create a creative product. Thus the use of elements of systems thinking TRIZ the lessons of literary reading and Ukrainian languages in elementary school promotes the development of skills of elementary school students to unconventional and original problem solving new problems and situations based on intuitive thinking and creative imagination. Prospects for future research is to study the development of figurative speech of primary school facilities TRIZ.

Keywords: primary education, the TRIZ technology, literary ability, creativity, learning methods.

Ref. 8.

Светлана ЛУЦИВ,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры филологических дисциплин и методики их преподавания в начальной школе Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко (Украина, Дрогобыч) slutsiw@mail.ru

РАЗВИТИЕ ЛИТЕРАТУРНО-ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ СРЕДСТВАМИ ТРИЗ

В статье проанализировано сущность ТРИЗ-технологии, описаны средства развития познавательных и творческих способностей в учебном процессе методами ТРИЗ, описано возможности применения адаптированных методов ТРИЗ для учащихся начальной школы; установлено, что внедрение ТРИЗ в сферу начального образования способствует решению проблемы их качественного влияния на содержание, методы и формы организации обучения, которые и создают условия для учебно-воспитательного процесса начальной школы.

Ключевые слова: начальное образование, ТРИЗ-технология, литературные способности, творческие способности, приемы обучения.

Лит. 8.

Постановка проблеми. Модернізація системи освіти в Україні, зміна її орієнтирів на розвиток дитини як особистості, формування інтелектуального потенціалу та забезпечення постійного самовдосконалення, вимагає змін і в системі сучасної початкової освіти. Насамперед вона має бути зорієнтована на особистісний розвиток кожного учня відповідно до його здібностей. Пріоритетним напрямом розвитку сучасної початкової освіти є впровадження інноваційних технологій.

Ці технології мають на меті забезпечити подальше вдосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку учнів початкової школи до життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

Зауважимо, що впровадження технологій у сферу початкової освіти сприяє розв'язанню проблеми щодо їх якісного впливу на зміст, методи та форми організації навчання, які й створюють умови для навчально-виховного процесу початкової школи.

Аналіз досліджень. Запорукою впровадження педагогічних технологій є наукові доробки вчених, які розробили загальну методологію досліджень, пов'язаних з удосконаленням навчально-виховного процесу – Ю. Бабанського, В. Безпалько, С. Гончаренка, І. Зязюна, Н. Талізїна, Р. Хмелюка, М. Ярмаченка та ін.

Проблема розвитку творчих здібностей дітей здавна хвилювала психологів, педагогів, методистів, учителів-практиків. Її вирішенню присвячені праці Л. Богояленського, Л. Виготського, В. Давидова, Н. Менчинської, С. Рубінштейна, Г. Костюка.

Сучасний стан розробки проблеми представлений роботами О. Савченко, В. Паламарчука, С. Гончаренка, Ю. Мальованого, О. Проскури, М. Вашуленка, Л. Варзацької, О. Хорошковської та ін.

Технологія ТРВЗ – це новий інструмент для розвитку творчого мислення дорослих і дітей. Систему ТРВЗ було адаптовано для роботи з дітьми у школі. Праці Г. Альтшуллера стали основою так званої творчої педагогіки. Згодом у спеціальних дослідженнях (В. Богат, Б. Злотін і А. Зусман, М. Меєрович, Л. Шрагіна та ін.) було розроблено методи і прийоми навчання школярів на базі ТРВЗ, а також адаптовано основні принципи ТРВЗ для учнів початкової школи.

Сучасні наукові дослідження спрямовані як на вдосконалення навчально-виховного процесу в початковій школі з допомогою методів, засобів та організаційних форм навчання, так і на якісні зміни змісту освіти. Аналіз науково-педагогічних досліджень останніх років засвідчив прагнення вчених до реформування концептуальних і структурно-змістових засад навчання учнів початкових класів на ідеях демократизації, гуманізації, подолання національного нігілізму, заідеологізованості змісту освіти та девальвації загальнолюдських цінностей.

Мета статті. У статті маємо на меті проаналізувати й узагальнити теоретичні засади та значення використання технології ТРВЗ на уроках літературного читання для розвитку літературно-творчих здібностей учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Питання творчості було і залишається актуальним у всі часи, адже саме творчі люди створюють нове у всіх сферах людського життя. У цьому контексті розвиток літературно-творчих здібностей учнів у процесі шкільного навчання одне з найважливіших завдань сучасної початкової школи. Визначенню поняття творчості у філософській, психологічній та педагогічній літературі приділяється багато уваги. В останнє десятиліття все більше психологів і педагогів стверджують, що необхідно шукати нові шляхи розвитку творчого потенціалу учнів.

За обсягом принципової новизни результату розрізняють чотири рівні творчості. Перший рівень характеризує процес творчості, який приводить до принципово нового результату, нового для всього людства. Це твори геніальних письменників, художників, композиторів, винаходи та відкриття, які перетворюють життя людини й людства в найрізноманітніших напрямках. Зрозуміло, що творчість такого рівня властива досить вузькому колу творців-геніїв.

Другий рівень творчості стосується продукту, який є новим для досить великого кола людей, скажімо для певної країни світу. Деякі винаходи з'являються одночасно або з певним інтервалом у різних країнах, однак відповідний рівень творчості, безумовно, досить високий.

Третій рівень характеризує новизну творчого продукту для значно меншого, кола людей. Найочевиднішим прикладом творчості цього рівня є раціоналізаторська пропозиція, що реалізується, як правило, в межах якогось підрозділу підприємства, а в найкращому випадку – галузі.

Четвертий рівень торкається творчості, новизна продукту якої є об'єктивною, відносною, значущою тільки для самої людини, що творить. Однак такий обмежений обсяг цього рівня творчості не заважає йому бути чи не найважливішим, початковим етапом в оволодінні вищими рівнями творчості, формуванні вмінь і навичок загальної креативності [5, 11].

У початковій школі на уроках літературного читання ми можемо формувати четвертий рівень творчості – літературно-творчі здібності.

Розвиток літературно-творчих здібностей учнів є складним багатоплановим процесом. Він опирається на такі пізнавальні і творчі здібності:

- спостережливість, здатність побачити незвичне у звичайному;
- розвинену уяву, вміння фантазувати, змінювати об'єкт;
- розвинене мовлення, образне мислення;
- допитливість, пізнавальний інтерес [7].

Учителям О. Савченко радить з цією метою якомога повніше використовувати природне оточення школи, особистий досвід дітей, стимулюючи можливості одночасного сприймання інформації з різних джерел (дитина чує, читає, бачить, торкається, згадує).

Педагог зазначає, що ядром дитячої творчості є яскраві образи, які дитина наділяє казковими властивостями. Так само, як і в створенні будь-якого образу, тут виділяють три етапи: прийняття мети діяльності, виникнення задуму, матеріалізація образу-задуму [8, 105].

Засобами оволодіння творчою діяльністю та розвитку творчих здібностей учнів початкової школи може бути застосування системи творчих завдань за методом ТРВЗ.

Мета ТРВЗ-педагогіки – це формування сильного мислення і виховання творчої особистості, підготовленої до розв'язування складних проблем у різних сферах діяльності. Під методами розв'язування винахідницьких задач розуміють прийоми й алгоритми, які розроблені в рамках ТРВЗ-педагогіки, а також зарубіжні методи: мозковий штурм, синектика, морфологічний аналіз, метод фокальних об'єктів, емпатії тощо.

Комплексне вивчення і використання прийомів і методів ТРВЗ формують в учнів початкової школи так зване «тризовське мислення», сутність якого в тому, що націленість на ідеальне рішення, виявлення і вирішення протиріч поступово переходять на підсвідомий рівень [6].

Застосування пропонованої технології в роботі з учнями початкової школи передбачає партнерський стиль спілкування з ними. Важливо зазначити, що тільки у вільній невимушеній атмосфері учень навчається творчо мислити, шукати, самостійно розв'язувати проблеми, фантазувати, винаходити.

Провідні педагоги пропонують дотримуватися певних принципів стимулювання творчої активності, які допомагають подолати психологічну інерцію – головного ворога творчості. Ці принципи передбачають:

- створення для учня комфортної психологічної атмосфери, в якій він може радісно дивуватися власним відкриттям у процесі пошуків нестандартних рішень;

- неприпустимість несхвальних оцінок творчих спроб (важливо не вживати оцінні судження типу: «Ні, це не так», а створити свій власний арсенал стимулюючих до роздумів висловів на кшталт: «Давайте поміркуємо над цією пропозицією», «А яку думку мають інші» тощо);

- терпимість до незвичних ідей і запитань, необхідність відповідати на всі запитання дітей тощо.

У концепції ТРВЗ понад усе стоїть принцип природовідповідності. Завдяки цьому принципу педагог, навчаючи дитину, враховує її природні вікові особливості і закони розвитку.

Робота за методом ТРВЗ у початковій школі на уроках літературного читання проходить у чотири етапи і визначається такими послідовними завданнями:

1-й етап: вчити учнів знаходити і розв'язувати суперечності, не боятися негативного в об'єкті та явищі; вчити системного підходу, тобто баченню світу у взаємозв'язку його компонентів; формувати вміння бачити навколишні ресурси (засоби, можливості, те чим ми можемо скористатися в разі необхідності).

2-й етап: вчити учнів початкової школи винаходити; «оживлювати» предмети та явища, приписуючи одним якості інших і навпаки, а також відкидати непотрібні і шукати найкращі варіанти.

3-й етап: вирішувати казкові завдання і придумувати казки. Важливо навчити кожну дитину уникати сумного закінчення казки, не змінюючи при цьому сюжету; складати нові казки на основі уже відомих.

4-й етап: вчити молодших школярів знаходити вихід з будь-якої життєвої ситуації, опираючись на набуті знання та інтуїцію, використовуючи нестандартні, оригінальні рішення.

Розвиток креативного потенціалу діяльності є важливою умовою культурного прогресу суспільства й виховання людини. Тому починаючи з початкової школи треба звертати особливу увагу на формування в учнів різноманітних, глибоких і міцних систем знань, на максимальну стимуляцію самостійної діяльності учнів, на розвиток стійких творчих інтересів, цілеспрямованості творчих пошуків, наполегливості під час виконання творчих завдань [7, 25].

На уроках літературного читання у початковій школі можна використовувати різноманітні прийоми ТРВЗ, які допомагають створювати художні образи.

Прийом «Кола по воді»

Якщо кинути у воду камінь, то по воді починають розходитися кола. Вони затягують усі предмети, які є навколо: гілочку, листочок, квіточку тощо.

Від одного слова може починатися рух, який дає поштовх для нових асоціацій та приводить до створення цілої історії.

Послідовність роботи за прийомом:

1. Обрати слово (з 5-6 букв, без м'якого знаку, апострофа) – квітка.
2. Записати це слово в стовпчик.

3. Написати поряд із кожною буквою будь-який іменник, який починається із зазначеної букви.

Наприклад, слово *квітка*.

к – король

в – ворона

і – індик

т – телефон

к – кріт

а – ананас

1. Скласти оповідання з використанням усіх слів. Заголовок – «Квітка» (або слово *квітка* виражає головну думку складеного оповідання).

Прийом «Фантастичне продовження»

1. Учитель називає будь-яку реальну подію. Наприклад: пішов дощ, замукала корова, виросла ромашка.

2. Потрібно придумати казкові, незвичні наслідки. Наприклад: Пішов дощ, але на землі замість трави виросли нові дощики-краплинки. А що було потім? Корова замукала, й у кожного, хто її чув, з'явилася в руках склянка молока. А що потім? Чим усе закінчилося?

Прийом «Кит і кіт»

1. Обрати два слова, схожих за звучанням. Наприклад, *ворона* – *корона*.

2. Поміняти місцями обрані об'єкти: ворона опинилася на голові в королеви, а корона – на горді.

3. Дати пояснення, як таке може статися.

4. Розвиток сюжету. Придумати продовження казки.

Прийом «Що потім?»

Використання цього прийому дозволяє придумувати продовження відомих сюжетів. Наприклад: Лисиця з'їла коLOBка. Що потім? Як коLOBок поведився усередині лисиці? (Може, він продовжував співати й заважав їй полювати? А може, він зміг вискочити й утекти від лисиці, коли вона позіхнула?)

Прийом «Фантастичні гіпотези»

Придумування історій, сюжет яких будується на обговоренні: що було б, якби...? Наприклад: якби раптово зникло сонце, якби всі могли переміщатися в часі, якби в клас зайшов інопланетянин...

Прийоми складання казок

- «Салат із казок»

Поєднання уривків із різних казок.

- «Казки навиворіт»

Характери героїв відомої казки змінюються на протилежні. Треба придумати, як зміниться сюжет казки.

Наприклад: веселий колобок, який залишився з бабусею і дідусем.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Творча уява і фантазія – важливі якості особистості. Регулярне використання творчих прийомів фантазування на уроках літературного читання та в позакласній роботі з учнями початкової школи створюють усі умови для розвитку їхньої творчої уяви, творчого мислення, здатностей до створення творчого продукту. Таким чином використання елементів системного мислення ТРВЗ на уроках літературного читання і української мови в початковій школі сприяє розвитку здібностей учнів початкової школи до нетрадиційного, оригінального вирішення нових проблемних задач і ситуацій на основі інтуїтивного мислення і творчої уяви. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні розвитку образного мовлення учнів початкової школи засобами ТРВЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Альтшуллер Г. С. Алгоритм изобретения / Г. С. Альтшуллер. – М. : Московский рабочий, 1969. – 272 с.
2. Альтшуллер Г. С. Основы изобретательства / Г.С. Альтшуллер. – Воронеж : Центрально- Черноземное кн. изд., 1964. – 240 с.
3. Альтшуллер Г. С. Теория и практика решения изобретательских задач / Г. С. Альтшуллер, Б. Л. Злотин, А. В. Зусман. – К. : Методические рекомендации. – Кишинев, 1989. — 127 с.
4. Богат В. ТРВЗ: основні положення: [про наук. концепцію теорії розв'язання винахідницьких задач] / В. Богат // Дошкільне виховання. – 2005. – № 7. – С. 18.
5. Костюк Г.С. Здібності та їх розвиток у дітей / Г.С. Костюк. – К.: Основи, 2006. – 80 с.
6. Кріпакова С. Використання функціонально-системного підходу, як методу ТРВЗ, в початковій школі / С. Кріпакова. - [Електронний ресурс]. // Режим доступу: <http://sichneva2016.jimdo.com/>
7. Роменець В.А. Психологія творчості / В. А. Романець. – К.: Либідь, 2001. – 286 с.
8. Савченко О.Я. Методика читання у початкових класах: Посіб. для вчителя / О.Я. Савченко. – К.: Освіта, 2007. – 334 с.

REFERENCES

1. Al'tshuller H. S. Alhorytm yzobretenyya / H. S. Al'tshuller. – M. : Moskovskyy rabochyy, 1969. – 272 s.
2. Al'tshuller H. S. Osnovy yzobretatel'stva / H.S. Al'tshuller. – Voronezh : Tsentral'no- Chernozemnoe kn. yzd., 1964. – 240 s.

3. Al'tshuller H. S. Teoryya y praktyka reshenyya yzobretatel'skykh zadach / H. S. Al'tshuller, B. L. Zlotyn, A. V. Zusman. – K. : Metodycheskye rekomendatsyy. – Kyshynev, 1989. — 127 s.

4. Bohat V. TRVZ: osnovni polozhennya: [pro nauk. kontseptsiyu teoriiy rozv'yazannya vynakhidnyts'kykh zadach] / V. Bohat // Doshkil'ne vykhovannya. – 2005. – № 7. – S. 18.

5. Kostyuk H.S. Zdibnosti ta yikh rozvytok u ditey / H.S. Kostyuk. – K.: Osnovy, 2006. – 80 s.

6. Kripakova S. Vykorystannya funktsional'no – systemnoho pidkhodu, yak metodu TRVZ, v pochatkoviy shkoli / S. Kripakova. - [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://sichneva2016.jimdo.com/>

7. Romenets' V.A. Psykholohiya tvorchosti / V. A. Romanets'. – K.: Lybid', 2001. – 286 s.

8. Savchenko O.Ya. Metodyka chytannya u pochatkovykh klasakh: Posib. dlya vchytelya / O.Ya. Savchenko. – K.: Osvita, 2007. – 334 s.